

ЛЬВІВСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ ІМЕНІ ІВАНА ФРАНКА

Юридичний факультет

Лабораторія дослідження теоретичних проблем прав людини

НАЦІОНАЛЬНА АКАДЕМІЯ ПРАВОВИХ НАУК УКРАЇНИ

Лабораторія прав людини імені академіка Петра Рабіновича

НДІ державного будівництва та місцевого самоврядування

НАУКОВИЙ СПАДОК
ПЕТРА МОЙСЕЙОВИЧА РАБІНОВИЧА
І АКТУАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ
ЗАГАЛЬНОТЕОРІЙНОГО ПРАВОЗНАВСТВА

*Матеріали міжнародної наукової конференції
(Львів, 28–29 березня 2025 року)*

За редакцією
проф. М. А. Дамірлі та С. П. Рабіновича

Львів
ЛОБФ «Медицина і право»
2025

УДК 340.12 (063)
340.12 (477) (092) "19/20" (063)
НЗ4

НЗ4

Науковий спадок Петра Мойсейовича Рабіновича і актуальні проблеми загальнотеорійного правознавства: Матеріали міжнародної наукової конференції (Львів, 28–29 березня 2025 року) / за ред. проф. М. А. Дамірлі, С. П. Рабіновича; Юридичний ф-т ЛНУ імені І. Франка; Лабораторія дослідження теор. проблем прав людини ЛНУ імені І. Франка; Лабораторія прав людини імені академіка Петра Рабіновича НДІ ДБМС НАПрН України. Львів: ЛОБФ «Медицина і право», 2025. 268 с.

ISBN 978-966-2019-52-0

У збірці вміщено матеріали доповідей учасників міжнародної наукової конференції «Наукова спадщина Петра Мойсейовича Рабіновича і актуальні проблеми загальнотеорійного правознавства», яку було проведено на юридичному факультеті Львівського національного університету імені Івана Франка 28–29 березня 2025 року.

УДК 340.12 (063)
340.12 (477) (092) "19/20" (063)

© О. Балинська, Т. Бачинський, Х. Бехруз,
С. Бобровник, І. Бойко, С. Верланов, О. Гарасимів,
В. Гончаров, О. Гришук, Н. Гураленко,
М. Дамірлі, С. Добрянський, Т. Дудаш, М. Козюбра,
Я. Кокір, В. Косович, Н. Крестовська, О. Литвинов,
Ю. Лобода, О. Луців, С. Максимов, Ю. Матвєєва,
В. Навроцький, А. Наконечна, А. Павлюк,
І. Панкевич, О. Панкевич, Г. Перетятко, С. Рабінович,
Н. Раданович, Р. Радейко, Н. Сатохіна, В. Семків,
І. Сенюта, С. Стеценко, О. Стомба, М. Тарнавська,
В. Трутень, І. Усенко, С. Федик, Є. Харитонов,
О. Харитонova, С. Цебенко, Л. Ярмол.

ISBN 978-966-2019-52-0

© Юридичний факультет Львівського національного університету імені Івана Франка, 2025.

Віктор Трутен, Анатолій Павлюк
ПОТРЕБОВИЙ ПІДХІД П. М. РАБІНОВИЧА
І СХЕМА АРГУМЕНТАЦІЇ С. ТУЛМІНА: ПОТРЕБА ЯК BACKING?.....136

Євген Харитонов, Олена Харитонова
ТЕОРІЯ ПРАВОРОЗУМІННЯ П. РАБІНОВИЧА
І КОНЦЕПТ «ПРИВАТНЕ ПРАВО».....142

Наталя Крестовська
ПОТРЕБОВЕ ПРАВОРОЗУМІННЯ
ЯК СКЛАДНИК ТЕОРІЇ І ПРАКТИКИ МЕДІАЦІЇ.....149

ПРОБЛЕМИ ВЕРХОВЕНСТВА ПРАВА І ПРАВ ЛЮДИНИ

Сергій Максимов
ФІЛОСОФСЬКО-ПРАВОВІ ЗАСАДИ
КОНЦЕПЦІЇ ПРАВ ЛЮДИНИ П. М. РАБІНОВИЧА154

Володимир Гончаров
ПОТРЕБОВИЙ ПІДХІД У ДОСЛІДЖЕННІ ПРАВ ЛЮДИНИ
І СПРОБА ЙОГО ІНТЕГРАЦІЇ В СВІТОВИЙ КОНТЕКСТ:
ПЕТРО РАБІНОВИЧ І ДЖОЗЕФ РЕЗ.....159

Вячеслав Навроцький
ВТІЛЕННЯ ПІДХОДІВ П. М. РАБІНОВИЧА
ЩОДО СПІВВІДНОШЕННЯ ЗАКОННОСТІ ТА ДОЦІЛЬНОСТІ
В ПРОЄКТІ КК УКРАЇНИ.....172

Іван Панкевич
ВНЕСОК ПРОФЕСОРА ПЕТРА РАБІНОВИЧА
У ФОРМУЛЮВАННЯ ЗАГАЛЬНОТЕОРЕТИЧНИХ ПОНЯТЬ
ЩОДО МЕЖ ЗДІЙСНЕННЯ ПРАВ ЛЮДИНИ.....176

Олег Луців
ПРИНЦИП ВЕРХОВЕНСТВА ПРАВА
ТА ОКРЕМІ ПРОБЛЕМИ ЙОГО РЕАЛІЗАЦІЇ
В УМОВАХ ВИКЛИКІВ ВОЄННОГО ЧАСУ.....183

Наталія Раданович
ІМПЛЕМЕНТАЦІЯ МІЖНАРОДНИХ СТАНДАРТІВ
ПРАВ ЛЮДИНИ В УКРАЇНІ: ОКРЕМІ АСПЕКТИ
НАУКОВОЇ СПАДЩИНИ ПРОФЕСОРА П. М. РАБІНОВИЧА187

ТЕОРІЯ ПРАВОРОЗУМІННЯ П. РАБІНОВИЧА І КОНЦЕПТ «ПРИВАТНЕ ПРАВО»

Євген Харитонов, Олена Харитонova

*Національний університет «Одеська юридична академія»
e-mail: lh2512@gmail.com*

В умовах антропологізації феномену права [1, с. 14], подальшого зростання уваги до захисту прав людини та потреб приватної особи особливої ваги набуває чітке визначення меж приватних та публічних інтересів, простір існування котрих умовно можна позначити як дихотомія «приватне право – публічне право».

Не згадуючи тут за браком місця численні точки зору щодо сутності цих категорій, зазначимо лише, що методологічного значення для наступного розуміння сутності та структури права у народів Європи набула характеристика Ульпіаном різниці між приватним і публічним правом, яка міститься у першому фрагменті книги I Дігест Юстиніана. Зазвичай, дослідники, наводячи це висловлювання, зазначають, що Ульпіан розрізняв приватне і публічне право залежно від того, на чию користь воно діє: держави чи приватних осіб – «Publicum jus est, quod ad statum rei Romanae spectat, privatum quod ad singulorum utilitatem: sunt enim quaedam publice utilia, quedam privatum».

Однак таке формулювання базової тези хибно відображає позицію Ульпіана, оскільки наводиться лише частина його вислову. Повністю сентенція виглядає інакше: «Huius studii duae sunt positiones, publicum et privatum» (Дігести Юстиніана. 1.1.1.2.) – «Є дві позиції цього дослідження, публічна та приватна». Тобто Ульпіан мав на увазі не фактичний поділ права на публічне і приватне, а те, що при дослідженні, вивченні римського права слід враховувати дві його сторони: публічну і приватну.

Ця дидактична мета розрізнення «приватного» та «публічного» у праві та законодавстві зберігається й досі [2].

Однак проблема з'ясування сутності феномену «приватне право» ускладнена тим, що у вітчизняному правознавстві традиційно переважає «нормативний» підхід, при якому право розуміється як сукупність загальнообов'язкових норм. Це зумовлювало (і нерідко зумовлює й зараз) розгляд приватного права як галузі права, ототожнення права приватного і права цивільного тощо.

Вихід із цієї ситуації вбачаємо у проведенні досліджень у приватно-правовій сфері за допомогою концептного підходу, який дає можливість розглядати феномен «приватне право» як виражені вербально ідеї, уявлення, відчуття, що відображають сприйняття людиною феноменів, котрі стосуються встановлення і забезпечення реалізації прав приватної особи.

З викладеного випливають наступні висновки: 1) концепт є феноменом, що забезпечує пізнання людиною світу і себе та свого місця у світі; 2) «концепт», як такий, слугує самостійним предметом дослідження, але також може бути підґрунтям методологічного прийому – «концептного підходу»; 3) під час досліджень у юридичній сфері слід розрізняти базові концепти (право, справедливість, приватне право, права людини, суб'єкт права, власність, договір тощо) і «правові концепти» («позитивний» закон, правовий інститут, правова норма, правові/юридичні відносини, позов, представництво тощо).

Концептний підхід дозволяє з'ясувати сутність і значення права та приватного права і за своєю сутністю є антитезою вузькому нормативістському розумінню права. Це є його суттєвою перевагою.

Разом із тим, ця перевага може бути нівельована, якщо не буде враховано «нормативної» складової права, оскільки у такому разі буде розмита межа між правом та іншими соціальними феноменами.

Тут варто згадати, що спроби Богдана Кістяківського подолати обмеження «нормативістського» підходу 100 років тому не дали результату. Розглядаючи «право як елемент нашої свідомості, що може існувати у двох різновидах: як суто психічне явище, тобто, деяка сукупність уявлень, почувань і

вольових імпульсів, або ж як норма чи, радше, сукупність норм, яким ми надаємо надіндивідуального значення і які породжуються у нашій свідомості з певними вимаганнями належності й обов'язку», він дійшов висновку, що «ані психологічне, ані нормативне розуміння права, оскільки вони неухильно розглядають право лише як елемент свідомості або як продукт людського духу, не можуть дати задовільної відповіді на питання, що таке об'єктивне право» [3, с. 98–99].

Для того, аби уникнути такої небезпеки, необхідним є аналіз права з погляду визначення його місця у соціальній системі взагалі та у правовій системі, зокрема, щоби потім на підґрунті отриманого результату визначити засади впровадження ідеї (концепту) права у юридичні реалії.

Як на нашу думку, розв'язання цієї проблеми у галузі приватно-правових досліджень можливе за допомогою концепції праворозуміння П. Рабіновича, котрий розглядає праворозуміння як відображення у людській свідомості за посередництва поняття «право» того явища, яке є корисним для задоволення потреб існування й розвитку певного суб'єкта (або ж як інтерпретацію / роз'яснення того, що, власне, відображає поняття, назване саме словом «право») [4, с. 11]. При цьому перспективним є використання такого класифікаційного критерію, як пов'язаність чи непов'язаність певного праворозуміння явища права безпосередньо з владно-регулятивною діяльністю держави, її органів. За цим критерієм види праворозуміння поділяються на т. зв. загальносоціальне (зокрема, умовно назване «природним»), коли правом визнають суспільні явища (норми поведінки, відносини та ін.) недержавного походження й функціонування, та спеціальносоціальне (або, умовно кажучи, «позитивістське»), коли правом визнають явища виключно державно-вольового походження.

Прикладом першого різновиду праворозуміння може слугувати таке, згідно з яким правом визнають можливості задоволення потреб та інтересів певних учасників суспільного життя (потребує праворозуміння). Прикладом же другого з різновидів праворозуміння може слугувати, умовно кажучи, праворозуміння юридичне, згідно з яким право – це правила

поведінки загального характеру, які встановлені чи схвалені і забезпечувані державою або ж об'єднанням держав.

З позицій першого різновиду праворозуміння П. Рабінович розглядав таке явище, як основоположні (буттєві) людські права і свободи: вони виникають та існують у людей та їхніх груп насправді незалежно від волевиявлення держави або певного об'єднання держав, їхньої політики, їхніх законів, регулятивної діяльності їхніх органів та посадових осіб; з позицій другого різновиду праворозуміння характеризував у загальнотеоретичному аспекті позитивістське (державно-вольове) регулювання суспільних відносин, зазначаючи, що тільки у поєднанні зазначених двох різновидів праворозуміння можуть бути з достатньою повнотою викладені основи саме загальної (а не часткової) теорії та філософії права [4, с. 14].

Застосування концепції праворозуміння П. Рабіновича до вивчення приватного права дає можливість теоретично обґрунтувати поєднання «природного», концептного та «позитивістського» підходів для реалізації ідеї приватного права.

При цьому виходимо з того, що для забезпечення впровадження концепту «приватне право» у буття суспільства, держава як механізм організації життя цього суспільства має здійснювати в межах правового поля комплекс заходів. Таким чином відбувається «об'єктивізація» концепту приватного права, перехід його з абстрактного «концептного рівня» на рівень цінностей, категорій, інституцій, правовідносин. Зазвичай від держави потрібні значні зусилля, аби впровадити правові ідеї у життя суспільства.

Звісно, згаданих зусиль має докладати не лише держава, а й суспільство в цілому, оскільки впровадження у буття суспільства ідей (концептів) права не може обмежуватись виданням нормативних актів та забезпеченням функціонування різних юрисдикцій наглядю за їхньою реалізацією.

Це дає підстави розрізняти державне та недержавне (громадське) правове забезпечення. Якщо перше тяжіє до позитивізму (а у багатьох правових системах ним і обмежується), то друге, навпаки, у багатьох випадках ґрунтується на засадах природного права.

Таким чином, говорячи про «юридичне забезпечення», маємо звернути увагу на необхідність розрізняти «правове» і «законодавче» забезпечення, що випливає з того, що поняття «право» і «закон» не є тотожними. Відтак реалізація концепту (ідеї) права залежить не лише від законодавця, а й від низки суспільних інститутів/інституцій, а відбувається вона у соціальному середовищі у широкому сенсі і так само у соціальному правовому середовищі як сфері буття права. Однак при цьому мусимо мати на увазі, що деформалізація феномену права може мати й певні негативні наслідки, котрих необхідно уникати [1, с. 18–20].

Наостанок торкнемося проблеми праворозуміння у сфері приватного права, котра наразі набула особливої актуальності і на яку П. Рабінович звертав увагу ще у 2021 році, зазначаючи, що «плюралізм праворозуміння й надалі залишатиметься постійно притаманним людській свідомості. Втім, коли виникає небезпека для існування якогось суспільства (скажімо, внаслідок зовнішнього збройного нападу на нього з боку іншої держави) ..., тоді можуть складатися умови задля формування єдиного, уніфікованого праворозуміння у відповідній спільноті» [4, с. 13]. Це перегукується із зауваженням батька Джорджа Сороса щодо виправданості сподівань на дію норм права та юридичних гарантій у часи Другої світової війни: нормальні правила не діють в аномальних умовах, а люди підкоряються їм на власний страх і ризик [8, с. 126].

Враховуючи зазначене, констатуємо, що наразі найбільш актуальною надзвичайною ситуацією є гібридна російська агресія, яка створює «гібридні загрози» в усіх сферах життя суспільства, порушуючи права людини, перешкоджаючи реалізації останніх тощо. Це зумовлює необхідність пошуку «гібридних відповідей», зокрема з використанням юридичних заходів.

У контексті гібридної війни, яка характеризується відсутністю чіткого розмежування між військовими діями, політичним впливом та іншими формами агресії, використання на додаток до «природного» праворозуміння ще й політологічного бачення права дає можливість синкретичного підходу до

вирішення низки проблем, що виникають внаслідок гібридних загроз.

Це зумовлено тим, що, оскільки кожна війна є продовженням політики за допомогою насильства, будь-які правові концепти, пов'язані з феноменом гібридної війни, мають розглядатися із врахуванням політологічного розуміння права, яке полягає у врахуванні та дослідженні взаємодії політики і правової системи, а також впливу політичних процесів на розвиток концепту права та правових концептів.

Разом із тим, природне, позитивістське та політологічне розуміння права, аби не перетворитися на сукупність теоретичних побудов, має бути доповнене соціологічним його розумінням, котре не заперечує існування права, але визначає його не як систему нормативних приписів державної влади, а як специфічне соціальне явище, що стихійно виникає в результаті процесів соціальної саморегуляції. Зокрема, це має значення для визначення міри і меж обов'язків приватної особи у екстремальних ситуаціях.

З практичного погляду, використання «комбінованого» праворозуміння приватного права із залученням також публічно-правової методології означає створення концепції правового регулювання, яка б ґрунтувалася на загальному баченні завдань держави і суспільства у гібридній війні (перемога), деокупації та відбудови, а також юридичного забезпечення дій України у полігібридній війні з росією, котра, за оцінками експертів, буде тривати з півстоліття після припинення «гарячої фази» поточної війни.

Повномасштабна російська військова агресія зробила очевидною необхідність істотного підвищення ефективності механізму правового регулювання, зокрема, адекватного регулювання суспільних відносин і реалізації та захисту прав приватних осіб в умовах запровадження воєнного стану.

1. Рабінович П. М. Методологія вітчизняного загальнотеоретичного праводержавознавства: деякі сучасні тенденції. *Право України*, 2014. № 1.

2. Рабінович П. М. Приватне й публічне у природному праві та законодавстві. *Вісник Академії правових наук України*. 2004. № 3 (38) 3–15.

3. Кістяківський Б. О. Реальність об'єктивного права. *Вибране*. Київ: Вид-во гуманітарної літератури «Абрис», 1996. С. 97-170. (Бібліотека часопису «Філософська і соціологічна думка», серія «Українські мислителі»).

4. Рабінович П. М. Основи теорії та філософії права. Львів: ЛОБФ «Медицина і право», 2021.

5. Сорос Дж. Відкрите суспільство. Реформування глобального капіталізму. Харків: Фоліо, 2018.